

94956042-9	06/08/2025	סגולה	עמוד 68	1/4	19.45x20.53
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

שר וגדול בישראל :

שר וגדול בישראל

איך הגיע דגם גבס של מערת המכפלה בחברון לחדר עבודתו של חוזה המדינה, ומה הוא מלמד אותנו על הקשר בין קהילת יהודי חברון לתנועה הציונית ולמי שעמד בראשה?

מנבי הארצות | יום אלמריאס

בחדר העבודה של חוזה המדינה בנימין זאב הרצל, שהועבר בשלמותו למוזאון הרצל בירושלים, מונח על אחד המדפים מוצג מעניין – דגם גבס קטן של מערת המכפלה בחברון. בתיק המתעד את המוצגים לא נכתב מתי וכיצד הגיע הדגם לידי הרצל. בהנחה שמדובר בחפץ אותנטי שאכן היה שייך להרצל אפשר לשאול מה הייתה רמת ההיכרות שלו עם יהודי ארץ ישראל בכלל ועם הקהילה היהודית בחברון בפרט, מה היה יחסה של קהילת חברון להרצל ולמשנתו, והאם התקיים מפגש בין הרצל לאנשי חברון בחו"ל או בעת ביקורו בארץ ב-1898.

תומכים מרחוק

מגוון מקורות מלמדים כי כבר עם פרסום ספרו 'מדינת היהודים' נרקמו קשרים בין הרצל למשכילים ציונים בני הארץ, ובהם בן ציון אמזלג ויוסף בן שמחון מיפו, ואל ברשד ויעקב יוסף אפריאת מצפת, אשר ומנחם פיזם ושמואל יונה אלקלעי מטבריה,

אפרים כהן רייס, אליעזר בן-יהודה ודוד ילין מירושלים ואלתר אשר ריבלין ומלכיאל מני מחברון. הרצל אף התבטא בשבח בני הארץ עוד קודם שביקר בה:

ארץ אבותינו עוד ישנה היום במציאות. לא בעמקי תהום היא. יש אנשים החיים בה ועובדים בה ברינה. האדמה העתיקה מחדשת את נעוריה בעמל עובדיה החרוצים. היא עוד תצמיח פרחים, עוד תשא פרי, ואולי יבוא יום מן הימים ותצמיח גם אושר וכבוד ליהודים (אהרן ורדי, 'מלכי בציון' – פרשת מסע הרצל בארץ ישראל וזכרונות עדי ראייה, עמ' 50).

חיים מיכל מיכלין, ממשכילי ירושלים, ציין כי בין הרצל לאגודות הציוניות הראשונות בארץ הייתה התכתבות ענפה, אך עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה נאלצו חברי האגודות להשמיד את המכתבים שבידיהם מחשש להתנכלות השלטונות. אחד המכתבים היה ד"ר אהרן

עוד קודם שביקר בארץ כתב הרצל: "ארץ אבותינו עוד ישנה היום במציאות. לא בעמקי תהום היא. יש אנשים החיים בה ועובדים בה ברינה"

18.94x23.86	2/4	עמוד 69	סגולה	06/08/2025	94956041-8
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונות - 80790					

שר וגדול בישראל :

צילום: ברויס כרמי, אוסף פריצקי, אוסף פריצקי, אוסף פריצקי, אוסף פריצקי

צילום: מיכאל ליקסנברג, באדיבות מוזאון הרצל

על אותו גילוי דעת חתמו גם אליעזר בן-יהודה, הרב ד"ר אליעזר הלוי גרינהוט והרב אליהו מני מחברון.

בסוד הביקור

הרצל ביקש לשמור בסוד את דבר נסיעתו ארצה מחשש שהשלטונות העות'מאניים יפגעו במפעל ההתיישבות שקדם לפעילותו. מתי מעט ידעו על בואו, ואף הם התבקשו לשמור את הדבר בסוד, אך למרות הכל התכנית התגלתה למשטרה העות'מאנית והיא מינתה את סוכנה מנחם מנדל קרמר לעקוב אחר מהלכיו של הרצל במשך כל הביקור.

עדויות שונות מצביעות על כך שלפחות חלק מהציונים בארץ ידעו גם על מועד הגעתו. אביעזר ילין, בנו של דוד ילין, כתב כעבור שבעים שנה כי הוא ואביו היו ממקבלי פניהם של הרצל ומשלחתו בתחנת הרכבת בעיר, ואף ליוו אותם עד למלון קמיניץ. אביעזר גם סיפר מעט על אביו ועל קשריו עם הרצל:

בית אבא, בית ציוני היה, ולא מבחינת תוכנו ורוחו בלבד, אלא

יוסף ירמנס, רופא שעלה לארץ ב-1890 עם זוגתו חנה. בעת שהותו באיסטנבול הזמינו אותו יהודי חברון לשמש רופא בקהילתם. בתו, שרה ראובני, סיפרה כי בתקופת מגוריהם בחברון התארחו בביתם משכילי היישוב החדש ועסקניו, ובהם זלמן דוד לבונטין, שמעון רוקח, ארתור רופין, דוד ילין, מאיר דיזנגוף, ישעיהו פרס ואליעזר בן-יהודה. ב-1905, לאחר שאשתו והילדים עברו לירושלים לצורך חינוכם, הצטרף גם הוא אליהם. דוד תדהר כתב עליו:

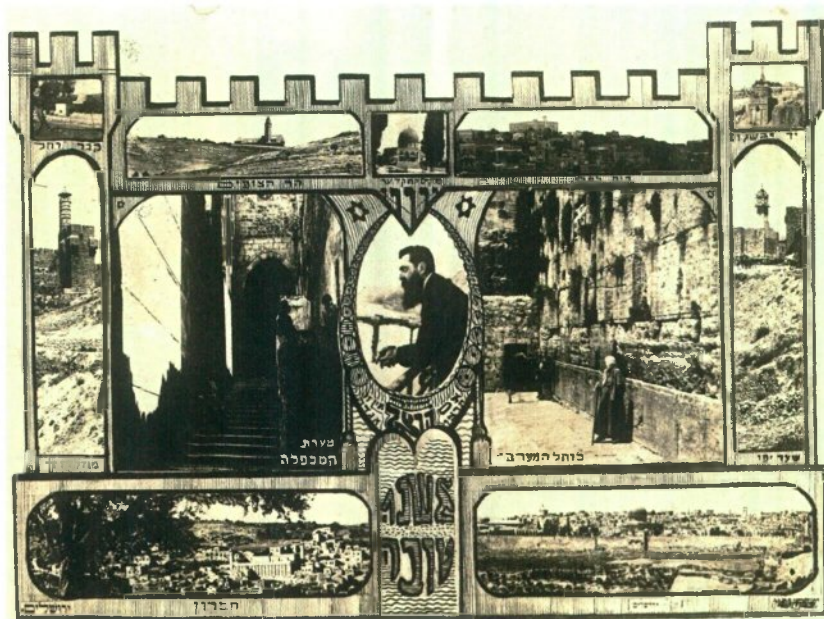
השתתף בנפשו ובכספו בכל יוזמה ומפעל שהיה בהם משום קידום כלכלי ותרבותי של היישוב העברי בארץ ישראל. חתם יחד עם אפרים כהן, וילהלם גרוס, דוד ילין, יחיאל מיכל פינס, זאב יעבץ ואברהם משה לונץ על מכתב עידוד מירושלים לד"ר הרצל לרגל צאת ספרו 'מדינת היהודים'... כן השתתף בכרוז עידוד להרצל לקראת ביקורו בארץ כדי להשתיק את שוטניו (דוד תדהר, 'אנציקלופדיה לחלוצי היישוב ובוגריו', כרך שלישי, עמ' 1228).

ייתכן כי דגם מערת המכפלה הוענק לחזוזה המדינה על ידי יהודי חברון. דוכן סמוך למערת המכפלה, 1968, ודגם הגבס שנמצא בחדרו של הרצל

18.14x20.51	3/4	עמוד 70	סגולה	06/08/2025	94956044-1
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונות - 80790					

שר וגדול בישראל :

היהודים' בירושלים – זיכרונות עד
ראיה, 'מעריב', י' במרחשון תשכ"ט,
1.11.1968, (עמ' 20).

הרצל הגיע ארצה כדי להיפגש עם הקיסר
הגרמני. בימים שבהם המתין לפגישה
הוא סייר בירושלים ונפגש עם תושביה
– ובעיקר עם רבנים, עסקנים ופעילים
ציונים – שבאו לבקרו בבית שטרן ברחוב
ממילא, שאליו עבר ממלון קמיניץ.

עורך הדין

בין הפוקדים את בית שטרן היה יצחק
מלכיאל מני שנולד בחברון ב־1860. מני
היה עורך דין, ושימש יועץ ומפשר בין
חשובי הערבים בעיר. ב־1896 מינה אותו
הפחה של ירושלים לשופט בבית המשפט
המחוזי בחברון. הוא היה היהודי הראשון
בתפקיד זה בעיר.

בתו מזל מוצרי סיפרה כי אביה היה
בין הראשונים מעדת הספרדים בארץ

גם מבחינת ההזדהות השלמה עם
התנועה הציונית מיום היווסדה ...
והשם תאודור הרצל הידדה בתדירות
בין כותלי ביתנו בשכונת מזכרת
משה ... אבי ... דוד ילין היה בין
הראשונים שחתמו על איגרת
ההסכמה והעידוד שנשלחה
מירושלים ... לד"ר הרצל לאחר
הופעת ספרו 'מדינת היהודים',
ובה הביעו ... "את רחשי האהבה
והכרת הטובה של אלפי לבבות
בארץ וקוראים לו חזק ואמץ" ...
אבי זיכרוננו לברכה היה אפוא מן
הראשונים בירושלים שנתנו ידם
לתנועה הציונית, ולא ייפלא על
כן שאם כי רק מעטים מאוד ידעו
על מועד בואו של ד"ר הרצל כדי
להפגש כאן עם הקיסר, היה הוא –
אבי – אחד מהם, ואף בין מקבלי
פניו בתחנת הרכבת של ירושלים
(אביעזר ילין, "הרצל והקיסר ב'שער

ביקורה הסודי של המשלחת הציונית
בראשות הרצל נודע גם לשלטון העות'מאני
וגם ליהודי הארץ. איגרת ברכה ועליה
תמונתו של הרצל ואתרים מקודשים
ליהודים, ובהם מערת המכפלה, 1927
אוסף משפחת אליעזר ואביה סגל, יד יצחק בן־צבי

בקרב אנשי היישוב הישן בחברון היו גם
פעילים ציונים. תמונתו של הרצל על קיר
בביתו החרב של אליעזר דן סלוניס בחברון,
מאורעות תרפ"ט, 1929

אוסף גרשון גרא, יד יצחק בן־צבי

17.89x20.47	4/4	71	עמוד	סגולה	06/08/2025	94956043-0
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציורו - 80790						

שר וגדול בישראל :

פגש את הרצל ב־1898 וייצג
לו בענייני קרקעות בארץ
ישראל. יצחק מלניאל מני

חלק ניכר מהמסמכים הושמד במכוון עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה, כאשר הציונים נרדפו על ידי אחמד ג'מאל פאשה

נפל בישראל". דוד אבישר, מתלמידיו של רב העיר הרב חיים חזקיהו מדיני, הזמין אותו לשאת דברים לזכרו של הרצל, והשתתפותו היוותה חיזוק משמעותי לתנועה הציונית בעיר.

בשל התנגדות חלק מהרבנים האשכנזים בחברון נאלצו הצעירים להסתפק בעצרת קטנה וצנועה, אולם ביום השלושים נערכה עצרת גדולה יותר בהשתתפות צעירים ספרדים ואשכנזים. באותו המעמד הוחלט על איסוף תרומות עבור קרן קיימת לישראל, על ייסוד אגודה עברית לחינוך, על אימוץ השפה העברית ועל פרסום כתבות וסקירות שוטפות בעיתונות להרמת קרנה של חברון. מדי שנה התקיימה בחברון בכ' בתמוז אזכרה שנתית לזכרו של הרצל.

על אף המאמצים הרבים שהושקעו בתקופת המנדט כדי לקשור את קהילת חברון להתיישבות הציונית, גורלה לא שפר עליה. הקהילה סבלה מנטישת צעירים, ההתיישבות החקלאית סביבה לא התפתחה והיא נשארה קטנה ודלת אמצעים. במאורעות שפרצו בקיץ תרפ"ט נרצחו עשרות מיהודי חברון, רבים נפצעו ושרידי הקהילה נאלצו לנטוש את העיר. בין הנרצחים היו בני משפחתו של אליעזר דן סלונים, פעיל ציוני שבחדר עבודתו הייתה תלויה דרך קבע תמונתו של הרצל. לאחר הטבח נותרה על הקיר תמונתו של חוזה המדינה, והוא נראה כמביט בעצב על חורבנה של קהילת חברון. □

שהצטרפו לתנועה הציונית וכי הוא תמך בכל פעילותו של הרצל. מני שמר בארכיונו הפרטי מכתבים בחתימתו של הרצל, אך חלק ניכר מהם הושמד במכוון עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה, כאשר הציונים נרדפו על ידי השליט העריץ אחמד ג'מאל פאשה. מוצרי ציינה כי הרצל התעניין במצב המשפטי של קרקעות הארץ תחת השלטון העות'מאני, וכי אביה הוא שהדריכו בעניינים אלה. הסופר שמעון קושניר, ידידו של מני, העיד כי מני התיידד עם הרצל בעת ביקורו בארץ וסייע לו בעצה ובהדרכה:

באחד הימים ההם, מתוך רחשי האמון שנוצרו, הראה לי בחדרה רבה ... דבר יקר לו מכל יקר – מכתב בכתב ידו של ד"ר הרצל שקיבל ממנו בטרם עלותו לארץ לפגישה עם וילהלם קיסר בירושלים (שמעון קושניר, "קו לזכרו של מלניאל מני", 'דבר', י"ז בכסלו תרצ"ג, 16.12.1932, עמ' 4).

האם היה זה מני שהעניק להרצל מזכרת חברונית בדמות מערת המכפלה? זו אפשרות הגיונית, אך אין לה כל אישוש. ייתכן גם שהרצל פיתח מערכת יחסים כלשהי עם תושבים מחברון באמצעות מכתבים או באחד המפגשים המעטים שקיים בעת שהותו בארץ, ואם כך אפשר שהם העניקו לו את הדגם כתשורה.

ציונות חברונית

לאחר פטירתו של הרצל בווינה בכ' בתמוז תרס"ד (3.7.1904) נערכו ברחבי הארץ עצרות אבל וזיכרון, ואף בחברון ארגנו צעירי העיר עצרת אבל פומבית בבית הכנסת הספרדי אברהם אבינו. על ארון הקודש נפרס בד שחור לאות אבל, על הבימה הונף דגל ישראל, וכותרת המודעות שהופצו בכתב הייתה "שר וגדול

ד"ר יורם אלמכיאם מורה דרך מוסמך ומדריך שליח וידיעת הארץ. ראש ההתמחות ללימודי ארץ ישראל במכללה האקדמית לחינוך אורות ישראל. עורך הכנסים וקובצי המאמרים של מחקרי חברון ויהודה, מדרשת חברון

